

وزارت جهاد کشاورزی

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

دفتر امور اقتصادی

مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان ایلام

گزارش نظارت بر اجرای برنامه الگوی کشت ملی محصولات کشاورزی (استان ایلام)
سال زراعی ۱۴۰۴-۱۴۰۳

تهیه و تدوین:

دکتر علیرضا نیکوئی، دکتر زینب سبزی، دکتر عباس پورمیدانی، دکتر علیرضا توکلی

وزارت جهاد کشاورزی

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

شناسنامه گزارش

عنوان: گزارش نظارت بر برنامه الگوی کشت ملی محصولات کشاورزی (استان ایلام) سال زراعی ۱۴۰۳-۱۴۰۴

تهیه و تدوین: علیرضا نیکوئی، زینب سبزی، عباس پورمیدانی و علیرضا توکلی

همکاران کمیته اصلی نظارت: دکتر علی نجفی فر، دکتر فریدون سلیمانی، دکتر سارا صفری

تهیه و تنظیم: دفتر امور اقتصادی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

ناشر: دفتر امور اقتصادی

شمارگان: محدود

نوبت چاپ: اول

محل اجرا: استان ایلام

تاریخ شروع: شهریور ۱۴۰۳ به مدت یکسال و شش ماه

شماره ثبت:

تاریخ ثبت: ۱۴۰۵

نشانی: تهران، بزرگراه شهید چمران، خیابان یمن، باغ کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

تلفن: ۲۲۴۰۲۳۰۰

چکیده

هدف از نظارت بر برنامه الگوی کشت پایش، ارزیابی، اصلاح و به‌هنگام سازی انتظارات پیش بینی شده و نتایج به‌دست آمده و ارائه بازخورد به عوامل تدوین کننده و اجرایی برنامه به‌منظور برطرف نمودن نقاط ضعف و قوت آن همچنین نظارت مستمر بر اجرای مناسب برنامه در راستای رویکردهای تعیین شده است. به‌منظور جمع‌بندی و تعیین میزان دستیابی به اهداف اصلی برنامه الگوی کشت در استان ایلام طی سال زراعی ۱۴۰۴ - ۱۴۰۳ از شاخص ضریب تحقق استفاده شده است. طوری که در صورت تحقق هر یک از برنامه‌های ابلاغی بین ۹۰ تا ۱۱۰ درصد ضریب تحقق یک، تحقق ۸۰ تا ۱۲۰ درصد ضریب تحقق ۰/۸، ۷۰ تا ۱۳۰ درصد ضریب تحقق ۰/۶ و در صورت تحقق کمتر از ۳۰ درصد برنامه ابلاغی ضریب تحقق ۰/۲ تعلق می‌گیرد. میزان تحقق برنامه در استان ایلام در خصوص سطح زیر کشت محصولات ۹۲، میزان تحقق برنامه در خصوص عملکرد محصولات ۹۳ و در خصوص تولید ۸۹ درصد به‌دست آمد. میزان کلی تحقق برنامه هشت درصد بیشتر از سال گذشته و ۹۲ درصد بود. با توجه به نتایج حاصل، الگوی کشت در خصوص تولید میانگین بالاتری دارد. طبق یافته‌های پژوهش برای دستیابی به اهداف پروژه خودکفایی کلزا، ضروری است اقداماتی به‌طور همزمان در داخل و فضای پیرامون مزرعه انجام پذیرد. ترویج و توسعه آموزش‌هایی با محوریت تناسب اراضی، آماده‌سازی بستر، تاریخ کاشت، علف‌های هرز، آفات، تغذیه، نحوه برداشت و ریزش از یک‌طرف و تأمین منابع آب، بذور مناسب، کودهای پایه، دقت در زمان‌بندی قراردادها، اعلام به‌موقع و تعیین قیمت تضمینی متناسب با تورم کشور، بهبود شرایط مواد اولیه‌ی مورد نیاز کشاورزان و تعیین حداقل مساحت اقتصادی برای فعالیت کمباین از طرف دیگر برای افزایش تولید کلزا در کشور ضروری می‌باشد. لازم است برآیند این فعالیت‌ها سودآوری کشت کلزا نسبت به محصولات رقیب را به‌صورت پایدار ارتقا دهد تا در افق سند امنیت غذایی و برنامه هفتم پیشرفت، اهداف ملی مربوط به دانه‌های روغنی تحقق یابند.

کلمات کلیدی: الگوی کشت، امنیت غذایی، پایداری منابع

فهرست مطالب

۳	چکیده
۶	مقدمه
۷	اهداف و رویکردهای برنامه
۸	معرفی استان ایلام
۸	سیمای اقتصاد کشاورزی ایلام
۹	تبیین شرایط اقلیمی، وضعیت بارندگی و منابع آب و خاک مناطق مختلف استان ایلام
۹-۱۰	توانمندی ها و ظرفیت های استان در بخش کشاورزی
۱۰	سهم بخش کشاورزی در اشتغال استان و مقایسه آن با کشور
۱۰-۱۱	تقسیم کار استانی در راستای اجرای برنامه عملیاتی
۱۱-۲۳	ارزیابی اجرای الگوی کشت
۲۴-۲۵	مسائل و مشکلات اجرای برنامه در استان ایلام
۲۴-۲۷	توصیه های فنی ارائه شده
۲۷-۲۸	جمع بندی و نتیجه گیری

فهرست جداول

جدول 1- سطح زیر کشت، عملکرد و تولید محصولات عمده زراعی در برنامه و میزان تحقق آن در استان ایلام (سال زراعی ۱۴۰۳-۰۴).....	۱۲
جدول 2.....	۱۴
جدول ۳.....	۱۶
جدول 4- سطح اجرای سیستم های آبیاری نوین، نصب کنتورهای هوشمند و تحویل حجمی آب.....	۱۷
جدول 5- درجه مکانیزاسیون و ضریب نفوذ بذر گواهی شده در برنامه و میزان تحقق آن در استان ایلام (۱۴۰۳-۰۴).....	۱۸
جدول 6- وضعیت احداث گلخانه و سطح اجرا شده گلخانه (هکتار) در برنامه و میزان تحقق آن در استان ایلام (سال زراعی ۱۴۰۳-۰۴).....	۱۹
جدول 7 - ضریب تحقق برنامه برای درصدهای مختلف.....	۲۷
جدول ۸- درصد تحقق واقعی شاخص های مختلف در برنامه ابلاغی در استان ایلام (۱۴۰۳-۰۴)درصد تحقق واقعی.....	۲۸
جداول ۹-۱۱ فعالیتهای آموزشی - ترویجی.....	۲۲-۲۳

مقدمه

طراحی و پیاده‌سازی الگوی کشت یکی از مهمترین مباحث در برنامه‌ریزی کشاورزی محسوب می‌شود. به‌طور کلی عوامل مؤثر بر الگوی کشت محصولات زراعی و باغی را می‌توان عوامل و منابع طبیعی (اقلیم، منابع آب و خاک و...)، عوامل زیست‌محیطی، عوامل اجتماعی، سیاست‌گذاری‌های دولت و عوامل اقتصادی دانست. الگوی کشت محصولات به‌عنوان برنامه تولیدات کشاورزی آینده، در درجه اول بایستی برآیندی مناسب و قابل اجرا از تلفیق صحیح کلیه پتانسیل‌ها، محدودیت‌ها و نیازهای هر منطقه باشد، درحالی‌که همزمان بایستی به نیازهای ملی نیز پاسخگو باشد. امنیت غذایی کشور مبتنی بر دسترسی مطمئن به منابع پایه آب و خاک، تنظیم سیاست‌ها، ارائه پشتیبانی‌ها و حمایت‌های فنی، مالی، بیمه‌ای و بهبود مهارت بهره‌برداران میسر است. امنیت غذایی زمانی به‌دست می‌آید که همه مردم همواره به غذای کافی، سالم، مغذی و حلال، دسترسی فیزیکی و اقتصادی داشته و این غذا نیازهای فرد برای یک زندگی سالم و فعال را فراهم سازد. لذا امنیت غذایی دارای ارکانی به شرح ذیل است:

- فراهمی (بعد کشاورزی یا ملی): تولید داخلی، تجارت، ذخیره سازی و تامین بخشی از تولید با کشت فراسرزمینی
- دسترسی (بعد اقتصادی یا خانوار): دسترسی فیزیکی و دسترسی اقتصادی
- مصرف و سلامت (بعد فردی): الگوی مصرف، سلامت غذا، تنوع رژیم غذایی، سواد تغذیه، سوء تغذیه و مکمل‌یاری
- ثبات و پایداری (تاب‌آوری): تاب‌آوری در شرایط نامساعد اقلیمی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و پایداری منابع پایه تولید.

در قانون بودجه سال ۱۴۰۱ کل کشور که در جلسه علنی مورخ ۱۴۰۰/۱۲/۲۵ مجلس شورای اسلامی به تصویب رسیده و طی نامه شماره ۱۳۱۴ مورخ ۱۴۰۱/۰۱/۰۹ توسط رئیس محترم جمهور ابلاغ گردید، بر اساس بند (ب) تبصره ۸ این قانون، وزارت جهاد کشاورزی مکلف به ابلاغ الگوی کشت کشور در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ شد و این تکلیف به عهده سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی گذاشته شد. در این راستا و با تلاش و همت صورت گرفته توسط سازمان مذکور و سایر معاونت‌های اجرایی، الگوی کشت محصولات زراعی در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ در جلسه مورخ ۱۴۰۱/۰۷/۱۰ شورای عالی آب تصویب و باستناد بند (ب) تصمیمات جلسه چهل و چهارم شورای مزبور، توسط وزیر محترم وقت جهاد کشاورزی برای اجرا در سراسر کشور ابلاغ گردید. اگرچه برنامه الگوی کشت ابلاغی در سال اول، متکی به محصولات زراعی بوده، اما هم‌اکنون برنامه الگوی کشت سال زراعی جاری و سال‌های آتی بر مبنای محصولات زراعی، محصولات باغی، تولیدات گلخانه‌ای و تولید در محیط‌های کنترل شده و گیاهان دارویی بوده و در فرآیند به‌هنگام‌سازی و تدوین برنامه الگوی کشت سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ مدنظر قرار گرفته است.

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی علاوه بر مسئولیت تدوین، براساس ابلاغیه شماره ۲۰/۲۵۸۱۰ مورخ ۱۴۰۱/۰۷/۲۶ مقام عالی وزارت جهاد کشاورزی، عهده‌دار نظارت و پایش الگوی کشت ملی نیز می‌باشد.

اهداف و رویکردهای برنامه

اهداف اصلی برنامه الگوی کشت مبتنی بر تعریف پیش گفته به شرح زیر می‌باشد:

-امنیت غذایی و افزایش ضریب خوداتکائی به محصولات تولیدی

-پایداری تولید

-انقلاب بهره‌وری

-صرفه جوئی ارزی

-ارتقای شاخص‌های اقتصادی و تجاری ملی و بهره‌برداران

در قانون بودجه سال ۱۴۰۱ کل کشور که در جلسه علنی مورخ ۱۴۰۰/۱۲/۲۵ مجلس شورای اسلامی به تصویب رسیده و طی نامه شماره ۱۳۱۴ مورخ ۱۴۰۱/۰۱/۰۹ توسط رئیس محترم جمهور ابلاغ گردید، بر اساس بند (ب) تبصره ۸ این قانون، وزارت جهاد کشاورزی مکلف به ابلاغ الگوی کشت کشور در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ شد و این تکلیف به عهده سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی گذاشته شد. در این راستا و با تلاش و همت صورت گرفته توسط سازمان مذکور و سایر معاونت‌های اجرائی، الگوی کشت محصولات زراعی در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ در جلسه مورخ ۱۴۰۱/۰۷/۱۰ شورای عالی آب تصویب و باستناد بند (ب) تصمیمات جلسه چهل و چهارم شورای مزبور، توسط وزیر محترم وقت جهاد کشاورزی برای اجرا در سراسر کشور ابلاغ گردید. اگرچه برنامه الگوی کشت ابلاغی در سال اول، متکی به محصولات زراعی بوده، اما هم‌اکنون برنامه الگوی کشت سال زراعی جاری و سال‌های آتی بر مبنای محصولات زراعی، محصولات باغی، تولیدات گلخانه‌ای و تولید در محیط‌های کنترل شده و گیاهان داروئی بوده و در فرآیند به‌هنگام‌سازی و تدوین برنامه الگوی کشت سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ مدنظر قرار گرفته است.

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی علاوه بر مسئولیت تدوین، براساس ابلاغیه شماره ۰۲۰/۲۵۸۱۰ مورخ ۱۴۰۱/۰۷/۲۶ مقام عالی وزارت جهاد کشاورزی، عهده‌دار نظارت و پایش الگوی کشت ملی نیز می‌باشد.

معرفی استان ایلام

استان ایلام با ۲۰۱۶۴ کیلومتر مربع، حدود ۲/۱ درصد مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد. این استان در غرب سلسله جبال زاگرس بین ۳۲ درجه و ۲ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۲ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۵ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۲ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ در گوشه غربی کشور واقع شده است. این استان دارای ۱۲ شهرستان (آبدانان، ایلام، چوار، ایوان، بدره، دره شهر، سیروان، چرداول، هلیلان، ملکشاهی و مهران) می‌باشد. استان ایلام با ۵۸۵ هزار نفر جمعیت (۰/۷۲ درصد کل جمعیت کشور) و ۴۳۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق، علاوه بر ظرفیت‌های بارزی که در زمینه گردشگری به واسطه برخورداری از یک میلیون و ۷۰۰ هزار هکتار مرتع و جنگل و به‌خاطر داشتن ۱۱ درصد جنگل‌های زاگرس، به عروس زاگرس مشهور است. این استان دارای موهبت‌های خدادادی زیاد دیگری در زمینه نفت و گاز، کانی‌های غیرفلزی، وجود آثار و چشم‌اندازهای زیبای طبیعی، خاک حاصلخیز، آب مناسب و هوای معتدل و چهار فصل است. استان ایلام با وجود مساحت اندک، یکی از قطب‌های کشاورزی کشور محسوب می‌شود و تولید بیش از ظرفیت مرغ، گوشت قرمز، غلات و دانه‌های روغنی گویای این موضوع است. ۳۴۴ هزار هکتار از اراضی استان قابل کشت است که دو درصد کل اراضی کشاورزی کشور را تشکیل می‌دهد. ۴۰ درصد اراضی کشاورزی استان را آبی و ۶۰ درصد مابقی دیم می‌باشند. سهم سطح کشت ابلاغی استان

ایلام در برنامه الگوی کشت ۱۴۰۳-۱۴۰۲ برای آبی و دیم به ترتیب ۱۰۳,۲۵۷ و ۱۵۷,۱۷۵ هکتار (معادل ۴۰ و ۶۰ درصد) می باشد که انتظار می رود به ترتیب تولیدی معادل 740,506 و 190,041 تن حاصل شود.

سیمای اقتصاد کشاورزی ایلام

استان ایلام در منطقه ای کوهستانی در حاشیه جنوب غربی رشته کوه های زاگرس قرار گرفته است. کشاورزی در روند رشد و توسعه ای اقتصادی استان نقش مؤثری دارد که از جمله مزیت های این بخش برای استان می توان به ایجاد درآمد پایدار برای خانوارها، تثبیت سکونت در روستاها، تأمین مواد خام و اولیه مورد نیاز صنایع، مصرف تولیدات سایر بخش های صنعتی از قبیل کودها و سموم شیمیایی و ماشین آلات کشاورزی و ارزآوری برای استان اشاره کرد. از این رو توسعه این بخش از اولویت های سازمان جهاد کشاورزی است. استان ایلام در تولید گل نرگس رتبه دوم کشور، در تولید کلزا رتبه سوم کشور، از نظر تولید و فرآوری بذور اصلاح شده رتبه پنجم کشور، در تولید جو و ذرت دانه ای به ترتیب رتبه ۷ و ۸ و در تولید گندم رتبه ۱۳ کشور را دارا می باشد.

تبیین شرایط اقلیمی، وضعیت بارندگی و منابع آب و خاک مناطق مختلف استان ایلام

استان ایلام جزو مناطق گرمسیری محسوب می شود ولی به علت عرض زیاد جغرافیایی و وجود ارتفاعات، اختلاف درجه حرارت و بارندگی در بخش های شمالی، جنوبی و غربی آن، از نظر اقلیمی می توان مناطق سه گانه ی سردسیری، گرمسیری و معتدل را در این استان مشاهده کرد. مناطق کوهستانی شمال و شمال غربی استان نسبتاً سردسیر و دارای زمستانی طولانی بوده و حداقل درجه حرارت در زمستان در این مناطق به ۱۵ درجه زیر صفر و میزان بارندگی در آن به بیش از ۵۰۰ میلیمتر در سال نیز می رسد. مناطق غربی و جنوب غربی استان، گرمسیر بوده و حداکثر میزان بارندگی در این مناطق به حدود ۲۰۰ میلیمتر در سال بالغ می گردد. درجه حرارت در مناطق معتدل میانی، تا ۱۵ درجه زیر صفر و در تابستان در نقاط جنوبی حداکثر تا بیش از ۴۰ درجه بالای صفر می رسد، میزان بارندگی در این مناطق، حدواسط دو منطقه فوق بوده و از ۲۵۰ تا ۴۰۰ میلیمتر در نوسان می باشد. قسمت زیادی از مساحت استان را مناطق کوهستانی و یا تپه های ماهور تشکیل می دهند که با شیب های تندی به دشت های کم ارتفاع منتهی می گردند. رشته کوه های مرتفع و موازی کبیرکوه به طول ۱۶۰ کیلومتر از شمال غربی تا جنوب شرقی استان را در بر گرفته و قسمتی از مناطق غربی و شمال غرب ایلام را از قسمت های دیگر مجزا می نماید. همچنین بلندترین ارتفاع کبیرکوه به نام ورزرین دارای ۳۰۶۲ متر ارتفاع از سطح دریا می باشد و در بخش های میانی استان کوه های مانشت در شمال ایلام با ارتفاع ۲۶۵۶ متر قرار دارد. در استان ایلام ۱۴ رودخانه دائمی (به استثنای رودخانه سیمره) با آورد سالیانه حدود ۹/۱ میلیارد متر مکعب جریان دارد که عمده ترین آنها شامل رودخانه های کنگیر، گدارخوش، کنجانچم، چنگوله، میمه، دویرج و چرداول می باشند چنانچه رودخانه سیمره نیز به این مجموعه اضافه شود، آورد رودخانه های استان حدود ۵/۴ میلیارد متر مکعب خواهد بود. رودخانه های دائمی استان به دو حوزه آبریز، رودخانه سیمره در شرق و رودخانه های مرزی در غرب تقسیم می شوند.

توانمندی ها و ظرفیت های استان در بخش کشاورزی

با استناد به آمارنامه کشاورزی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ تولیدات محصولات زراعی استان ایلام ۹۳۷ هزار تن بوده است. در استان ایلام ۱۰ محصول زراعی شاخص شامل گندم، جو، برنج و شلتوک، ذرت، حبوبات، کنجد، چغندر، کلزا، گیاهان علوفه‌ای، انواع سبزی و صیفی کشت می‌شود که گندم، گیاهان علوفه‌ای، سبزی و صیفی بیشترین تولید را به خود اختصاص داده‌اند و از لحاظ استراتژیک کشت گندم، کلزا و جو اهمیت بالایی دارد. البته با توجه به رونق دامپروری در این استان، تولید گیاهان علوفه‌ای به‌عنوان نهاده دامی بسیار مهم است. کل اراضی کشاورزی استان ایلام تا سال گذشته ۳۳۹ هزار و ۵۹۷ هکتار بوده که از این مقدار اراضی، ۲۳۹ هزار هکتار به محصولات زراعی، ۸۳۹ هکتار به باغات اختصاص یافته و ۹۴۸۴۱ هکتار آیش است. میزان تولیدات محصولات باغی در ایلام ۱۴ هزار و ۸۲۶ تن بوده است (از جمله ۱۳ هزار و ۱۷۸ تن انگور، یک هزار و ۲۹۱ تن زیتون، یک هزار و ۳۵۷ تن گردو و ۱۲۸ میلیون شاخه گل نرگس).

طی سالهای اخیر طرحهای کلان پروژه‌های آبی شامل سه طرح بزرگ در حوزه معاونت آب و خاک استان ایلام اجرا شده است. این طرحها شامل رودخانه‌های مرزی به وسعت ۱۲ هزار و ۱۳۵ هکتار، سامانه گرمسیری به وسعت ۱۷ هزار و ۵۹۹ هکتار و احیا اراضی پایاب سد کرخه (دشت عباس، عین خوش و فکه) به وسعت ۴۷ هزار هکتار است. با احتساب این سه طرح، استان ایلام در بین ۵ استان اول کشوری قرار می‌گیرد. از نظر آبیاری نوین و تحت فشار در سال ۱۴۰۳-۱۴۰۲ کل سطح اراضی زراعی و باغی تحت برنامه آب و خاک ۱۲۰ هزار هکتار بوده که از این میزان، ۱۱۳ هزار هکتار تحت سیستم‌های آبیاری نوین و ۷ هزار هکتار به‌صورت کانال‌های سطحی بوده است.

سهم بخش کشاورزی در اشتغال استان و مقایسه آن با کشور

بر اساس نتایج طرح آمارگیری ۱۴۰۱ از نیروی کار ۳۲/۵ درصد جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر در استان که از نظر اقتصادی فعال محسوب می‌شوند ۶۷/۵ درصد جمعیت غیرفعال اقتصادی بوده‌اند. در نقاط شهری ۷/۳۱ درصد و در نقاط روستایی ۷/۳۴ درصد جمعیت از نظر اقتصادی فعال بوده‌اند. در این سال نرخ بیکاری ۷ درصد بوده است. توزیع نسبی شاغلان ۱۵ ساله و بیشتر در سه بخش عمده فعالیت‌های اقتصادی عبارت از ۱۹/۴ درصد در بخش کشاورزی، ۳۲/۸ درصد در بخش صنعت و ۴۷/۸ درصد در بخش خدمات است.

تقسیم کار استانی در راستای اجرای برنامه عملیاتی

برنامه‌ی ابلاغی الگوی کشت به سبب اهمیت موضوع و محدودیت زمانی در بخش اجرا، نیازمند یک برنامه‌ریزی دقیق و از پیش تعیین شده است لذا در راستای اجرای صحیح و دقیق برنامه‌ی ابلاغی الگوی کشت، مشارکت همه‌ی بخش‌های تعیین شده، همراهی با سیاست‌های ابلاغی در سازمان تات، ابتدا کارگروه اجرایی الگوی کشت تشکیل شد. اولین اقدام این کارگروه ایجاد هماهنگی بین ادارات مرتبط با اجرای برنامه‌ی الگوی کشت بود که با برگزاری جلسات متعدد با استاندار، فرماندار و سایر ادارات دخیل در این برنامه انجام شد. همچنین کارگروه نظارت بر اجرای الگوی کشت در استان با ریاست رییس مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان تشکیل و بر اساس دستورالعمل نظارت، اقدامات لازم و نظارتی در استان انجام شد. در ادامه مطابق روال سال‌های پیش جداول دوازده‌گانه‌ی تدوین شده توسط دبیرخانه‌ی مرکزی برای محصولات

زراعی و سایر عملیات‌های مؤثر در این برنامه در سال زراعی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ به بخش‌های مربوطه در سطح استان ارسال، تکمیل، اطلاعات موجود استخراج و در قالب یک گزارش تکمیل گردید. در ادامه نتایج این بررسی‌ها، تحلیل‌های موجود، مشکلات و معایب برنامه در نهایت ارائه‌ی پیشنهادات به تفکیک مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ارزیابی اجرای الگوی کشت

ارزیابی‌های پیش رو بر مبنای بررسی و تحلیل داده‌های جداول ۱۲ گانه‌ی الگوی کشت می‌باشد. تکمیل این جداول براساس مستندات و ارائه‌ی گزارشات متقن و بر بستر آمار و داده‌های قابل اتکا، سهم بسزایی در به هنگام سازی تدوین برنامه الگوی کشت سال زراعی آتی داشته و واحدهای اجرایی را نیز در اجرای برنامه اصلاح الگوی کشت ملی، یاری خواهد کرد. جدول شماره ۱- به سطح زیر کشت، عملکرد و تولید محصولات عمده زراعی در برنامه ابلاغی الگوی کشت استان ایلام و میزان تحقق آن در سال زراعی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ می‌پردازد. همانگونه که مشاهده می‌شود بنابر ابلاغ برنامه الگوی کشت، سطح زیر کشت و تولید محصولات زراعی به استان ایلام، با توجه به شرایط اقلیمی و پتانسیل‌های زراعی موجود در استان ۲۶ محصول در استان کشت شده‌اند. با توجه به جدول ۱ بجز محصولات چغندر قند پاییزه، کاملینا دیم، سویا، کلزا دیم و آبی، گلرنگ آبی و دیم، کنجد آبی، پیاز، لوبیا، گوجه فرنگی در فضای باز، گندم دیم، جو دیم و ذرت دانه‌ای بقیه محصولات از نظر سطح ریز کشت، عملکرد و تولید درصد تحقق ۱۰۰ و بالاتر داشته‌اند که نشان دهنده‌ی اجرای صحیح برنامه‌ی ابلاغی و مدیریت کاشت و داشت صحیح است. اما در مورد محصولاتی که درصد تحقق پایین داشتند:

- چغندر قند پاییزه (۲۸٪ تحقق سطح زیر کشت، ۱۰۲٪ تحقق عملکرد و ۲۸٪ تحقق تولید)، کاملینا دیم (۶۰٪ تحقق سطح زیر کشت، ۱۰۰٪ تحقق عملکرد و ۶۰ درصد تحقق تولید)، سویا (۴۶٪ تحقق سطح زیر کشت، ۱۰۰٪ تحقق عملکرد و ۴۶٪ تحقق تولید)، کلزا دیم (۱۰۰٪ تحقق سطح زیر کشت، ۶۰٪ تحقق عملکرد و ۶۰٪ تحقق تولید)، گلرنگ آبی (۱۸٪ تحقق سطح زیر کشت، ۵۵٪ تحقق عملکرد و ۱۰٪ تحقق تولید)، گلرنگ دیم (۰٪ تحقق سطح زیر کشت، ۰٪ تحقق عملکرد و ۰٪ تحقق تولید)، گوجه فرنگی در فضای باز (۵۸٪ تحقق سطح زیر کشت، ۵۵٪ تحقق عملکرد و ۵۶٪ تحقق تولید) و کنجد آبی (۰٪ تحقق سطح زیر کشت، ۰٪ تحقق عملکرد و ۰٪ تحقق تولید)، علت عدم تحقق درصدهای مربوط به سطح کاشت، عملکرد و تولید در این محصولات به این ترتیب بود:

- پیش بینی سال زراعی خشک و کم باران بر اساس داده‌های هواشناسی و ریسک بالای کشت دیم این محصولات، موجب کاهش سطح زیر کشت آنها شد.

- از آنجا که مصرف کودهای شیمیایی (با وجود کمبودهای موجود در بازار و قیمت بالای آنها) همزمان با کمبود بارندگی‌های فصلی هم توجه اقتصادی ندارد و هم موجب وارد شدن خساراتی به مزرعه می‌شود لذا منجر به کاهش مصرف کودهای شیمیایی و در نتیجه کاهش چشمگیر عملکرد در این محصولات شد.

جهت ارزیابی میزان و درصد واقعی تحقق برنامه در شاخص سطح زیر کشت، از میانگین وزنی سطح زیر کشت و نیز ضریب تحقق (جدول ۱۱) سطح ابلاغی استفاده شد. بر این اساس درصد تحقق سطح زیر کشت ابلاغی محصولات کشاورزی در این

استان براساس نقش و وزن سطح زیر کشت هر محصول در تحقق سطح زیر کشت کل محصولات بدست آمد که برابر با ۹۲ درصد بود. این مقدار بسیار کمتر از درصد تحقق سطح زیر کشت ابلاغی براساس میانگین هم وزن سطح زیر کشت محصولات (۹۷ درصد) بود که به نظر می رسد دقیق تر می باشد.

جدول ۱- سطح زیر کشت، عملکرد و تولید محصولات عمده زراعی در برنامه و میزان تحقق آن در استان ایلام (سال زراعی ۱۴۰۳-۰۴)

سال ۱۴۰۳-۰۴ (محقق شده)						سال ۱۴۰۳-۰۴ (طبق برنامه)			نوع محصول
درصد تحقق	تولید (تن)	درصد تحقق	عملکرد (کیلوگرم در هکتار)	درصد تحقق	سطح (هکتار)	تولید (تن)	عملکرد (کیلوگرم در هکتار)	سطح (هکتار)	
83.0	242723.0	83.0	3734.2	100.0	65000.0	292500.0	4500.0	65000.0	گندم آبی
40.9	47502.0	44.0	527.8	93.1	90000.0	116040.0	1200.0	96700.0	گندم دیم
90.9	4800.0	90.9	3000.0	100.0	1600.0	5280.0	3300.0	1600.0	جو آبی
51.2	40111.6	66.9	870.1	76.5	46100.0	78306.8	1300.0	60236.0	جو دیم
93.8	16979.8	96.0	5279.8	97.8	3216.0	18095.0	5500.0	3290.0	شلوک
32.3	26161.0	104.6	7500.5	30.8	3487.9	81093.8	7172.0	11307.0	ذرت دانه ای
134.6	1818.0	91.1	633.9	147.8	2868.0	1350.2	696.0	1940.0	عدس دیم
227.8	4513.0	159.2	900.8	143.1	5010.0	1981.0	566.0	3500.0	نخود دیم
36.4	198.6	62.8	1460.3	57.9	136.0	546.1	2324.0	235.0	لوبیا
55.9	6568.0	95.6	30835.7	58.5	213.0	11739.7	32252.0	364.0	گوجه فرنگی (فضای باز)
146.6	11350.0	92.4	29102.6	158.5	390.0	7744.6	31482.0	246.0	سیب زمینی
79.2	3500.0	64.8	28925.9	122.2	121.0	4418.9	44635.0	99.0	پیاز
111.3	54863.4	110.1	47873.8	101.1	1146.0	49285.5	43500.0	1133.0	هندوانه
110.6	24052.0	110.6	32069.3	100.0	750.0	21750.0	29000.0	750.0	خربزه
97.0	29329.0	106.8	30081.0	90.8	975.0	30237.4	28154.0	1074.0	خیار (فضای باز)
291.6	243680.0	89.1	45000.1	327.2	5415.1	83572.5	50497.0	1655.0	ذرت علوفه ای
127.4	11284.5	125.1	14012.8	101.8	805.3	8859.2	11200.0	791.0	یونجه آبی
0.0	0.0	0.0	0.0	22.9	183.0	800.0	1000.0	800.0	کنجد آبی
0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	650.0	1300.0	500.0	گلرنگ آبی
9.8	22.0	54.9	247.2	17.8	89.0	225.0	450.0	500.0	گلرنگ دیم
66.8	20033.2	89.2	1783.9	74.9	11230.0	30000.0	2000.0	15000.0	کلزا آبی
60.0	600.0	60.0	600.0	100.0	1000.0	1000.0	1000.0	1000.0	کلزا دیم
60.0	15.0	100.0	500.0	60.0	30.0	25.0	500.0	50.0	کاملینا (دیم)
28.6	4200.0	102.3	60000.0	28.0	70.0	14666.8	58667.0	250.0	چغندر قند پاییزه
116.7	37649.6	132.3	77628.0	88.2	485.0	32266.9	58667.0	550.0	چغندر قند بهاره

جدول شماره ۲- در این جدول برای محصولات مذکور مقادیر عددی مربوط به میزان آب مصرفی (متر مکعب در هکتار)، بهره وری مصرف آب (کیلوگرم بر متر مکعب)، میزان بارش سال زراعی (میلیمتر) و بهره‌وری آب سبز (کیلوگرم بر متر مکعب) جایگذاری شده و میزان بهره‌وری مصرف آب و بهره‌وری آب سبز برآورد شده است. بالاترین بهره وری مصرف آب به ترتیب مربوط به هندوانه ۱۰/۶۴، چغندر قند بهاره و پاییزه ۷، ذرت علوفه‌ای ۶/۴ و سیب زمینی با ۴ کیلوگرم بر متر مکعب است. کمترین بهره وری مصرف آب به ترتیب مربوط به شلتوک و کنجد آبی ۰/۲۳ و لوبیا و کلزا آبی با ۰/۲۸ کیلوگرم بر متر مکعب است. بالاترین بهره‌وری آب سبز به ترتیب مربوط به نخود دیم ۰/۳۴، جو دیم ۰/۳۳ و عدس دیم ۰/۲۴ کیلوگرم بر متر مکعب است. کمترین بهره‌وری آب سبز به ترتیب مربوط به گلرنگ دیم ۰/۰۹ و کاملینا دیم با ۰/۱۸ کیلوگرم بر متر مکعب است.

سال ۱۴۰۳-۰۴ (طبق برنامه)					
نوع محصول	عملکرد (کیلوگرم در هکتار)	میزان آب مصرفی (m ³ /ha)	بهره وری مصرف آب (kg/m ³)	میزان بارش سال زراعی (میلیمتر)	بهره وری آب سبز (kg/m ³)
گندم آبی	3734.2	6300	0.592730159		
گندم دیم	527.8			265.8	0.198
جو آبی	3000	5800	0.517241379		
جو دیم	870.1			265.8	0.327
شلتوک	5279.8	22700	0.232590308		
ذرت دانه ای	7500.5	8000	0.9375625		
عدس دیم	633.9			265.8	0.238
نخود دیم	900.8			265.8	0.338
لویا	1460.3	5200	0.280826923		
گوچه فرنگی (فضای باز)	30835.7	9000	3.426188889		
سیب زمینی	29102.6	7000	4.157514286		
پیاز	28925.9	7500	3.856786667		
کلزا	1783.9	6300	0.28315873		
هندوانه	47873.8	4500	10.63862222		
خربزه	32069.3	9000	3.563255556		
خیار (فضای باز)	30081	8000	3.760125		
ذرت علوفه ای	45000.1	7000	6.428585714		
یونجه آبی	14012.8	16000	0.8758		
کنجد آبی	1000	4500	0.222222222		
گلرنگ دیم	247.2			265.8	0.093
کلزا آبی	1783.9	6300	0.28315873		
کلزا دیم	600			265.8	0.225
سویا	2000	5500	0.363636364		
کاملینا (دیم)	500			265.8	0.188
چغندر قند پاییزه	60000	8500	7.058823529		
چغندر قند بهاره	77628	11000	7.057090909		

جدول شماره ۳ اطلاعات مربوط به درصد آبیاری سطحی، درصد آبیاری بارانی و درصد آبیاری فطره‌ای تیپ محصولات فوق ارائه شده است. این اعداد متناسب با نوع گیاه، تیپ رشدی، نیاز آبی و شرایط ایده‌آل ایجاد سیستم آبیاری نوین می‌باشد که با برنامه‌های ابلاغی همخوانی تقریبی دارد. همچنین یکی از مشکلات کشاورزان محدودیت‌های موجود به سبب عدم تخصیص

تسهیلات کافی و تأثیرگذار در توسعه سیستم‌های نوین آبیاری به بهره‌برداران است. افزایش این تسهیلات میتواند موجب افزایش درصد آبیاری بارانی و قطره‌ای تیپ شود.

جدول ۱- وضعیت اجرای آبیاریهای نوین و میزان تحقق آن در استان ایلام (سال زراعی ۱۴۰۳-۰۴)

نوع محصول	درصد آبیاری سطحی	درصد آبیاری بارانی	درصد آبیاری قطره‌ای تیپ
گندم آبی	۷۵.۳	۲۴.۲	۰.۵
گندم آبی	59	40.2	0.8
جو آبی	81.3	18.7	0
شلوک	100	0	0
ذرت دانه ای	66.5	25.5	8
لوبیا	100	0	0
گوجه فرنگی (فضای باز)	34.5	0	65.5
سیب زمینی	1	94	5
پیاز	14.7	78.3	7
کلمز	64.4	31	4.6
هندوانه	20.1	0	79.9
خربزه	16.2	0	83.8
خیار (فضای باز)	60	0	40
ذرت علوفه ای	74.5	0	25.5
یونجه آبی	38.3	61.7	0
کنجد آبی	63	37	0
گلرنگ آبی	100	0	0
چغندر قند پاییزه	100	0	0
جو آبی	۶۶.۵۹	۲۳.۴۱	0
شلوک	۱۰۰	0	0
ذرت دانه ای	۷۰.۵	۲۱.۵	۸
لوبیا	۱۰۰	0	0
گوجه فرنگی (فضای باز)	۳۴.۵	0	۶۵.۵
سیب زمینی	۰.۹۸	۹۸.۸	۰.۲۲
پیاز	۱۴.۷	۸۴	۱.۳
کلمز	۶۴.۳۷	۰.۳۱	۳۵.۳۲
هندوانه	۲۰.۱	0	۷۹.۹
خربزه	۱۶.۱۹	0	۸۳.۸۱
خیار (فضای باز)	۷۰.۱۶	0	۲۹.۸۴
ذرت علوفه ای	۷۴.۴۲	0	۲۵.۵۸
یونجه آبی	۳۸.۲۸	۶۱.۷۲	0
کنجد آبی	۶۳	۳۷	0
گلرنگ آبی	۱۰۰	0	0

جدول شماره ۴ نشان‌دهنده وضعیت و سطح اجرای سیستم های آبیاری نوین مرتبط با برنامه الگوی کشت در استان ایلام در سال زراعی ۱۴۰۳-۰۴ می باشد. یکی از اهداف برنامه، تحلیل فرآیند اجرای سیستم های آبیاری در راستای افزایش سطح راندمان آبیاری و کاهش تلفات آب است. طبق گزارش دریافتی از شرکت آب منطقه ای استان، درصد تحقق تمام موارد مورد نظر بسیار کم بوده که علت آنرا هزینه‌ی بالای اجرا و عدم استقبال بهره‌برداران بعثت نبود تسهیلات و اعتبار مالی کافی ذکر نمودند. با توجه به اهمیت موضوع تخصیص اعتبار بیشتر می‌تواند گره‌گشا باشد. بعثت عدم همکاری معاونت آب و خاک

استان ایلام در ارائه آمار مربوط به سطح اجرای سیستم های آبیاری نوین در برنامه الگوی کشت این بخش از جدول خالی می باشد.

جدول 2- سطح اجرای سیستم های آبیاری نوین، نصب کنتورهای هوشمند و تحویل حجمی آب

سال ۱۴۰۳-۰۴ (طبق برنامه)						سال ۱۴۰۳-۰۴ (محقق شده)		
سطح اجرای سیستم های آبیاری نوین (هکتار)	نصب کنتورهای هوشمند (تعداد)	تحویل حجمی آب (میلیون متر مکعب)	سطح اجرای سیستم های آبیاری نوین (هکتار)	درصد تحقق	نصب کنتورهای هوشمند (تعداد)	درصد تحقق	تحویل حجمی آب (میلیون متر مکعب)	درصد تحقق
۰	۳۳۴	۳۱۵	۰	۰	۸۰	۲۳/۹	۳۱۰	۹۸/۴

جدول شماره ۵، در راستای بررسی فعالیت های انجام شده در رابطه با تسطیح و یکپارچه سازی اراضی، درجه مکانیزاسیون کشاورزی و ضریب نفوذ بذر گواهی شده در مزارع تحت الگوی کشت می باشد که اطلاعات بدست آمده از واحدهای مربوطه به شرح زیر می باشد. در این موارد نکات قابل بحث عبارتند از:

- در رابطه با آیتم تسطیح و یکپارچه سازی اراضی بنابر گفته معاونت آب و خاک سازمان جهاد کشاورزی استان، اجرایی نشدن این آیتم بعلت عدم تخصیص اعتبار بوده لذا در صورت فراهم شدن منابع مالی حتما به مرحله اجرا خواهد رسید.

- با استناد به نظر ریاست واحد مکانیزاسیون سازمان جهاد کشاورزی استان ایلام، نکته: با توجه به اینکه مرکز توسعه مکانیزاسیون کشاورزی، شاخص ضریب مکانیزاسیون کشاورزی را به عنوان هدف و برنامه اعلام می نماید بنابراین شاخصی که به عنوان برنامه بوده و میزان تحقق آن بررسی می گردد، میزان ارتقا ضریب مکانیزاسیون کشاورزی می باشد. ضمنا اگر قرار است درجه مکانیزاسیون به عنوان ارزیابی الگوی کشت مد نظر قرار گیرد بایستی مطابق عملیات های مختلف کشاورزی: درجه مکانیزاسیون خاکورزی، درجه مکانیزاسیون کاشت، درجه مکانیزاسیون داشت، درجه مکانیزاسیون برداشت به تفکیک در جدول درج گردند. پیشنهاد می شود یک میزان حداقل (واحد: درصد) برای درجه مکانیزاسیون کشاورزی برای ارزیابی الگوی کشت در برنامه ی ابلاغی اضافه شود. آیتم درجه مکانیزاسیون کشاورزی باید به ارتقاء ضریب مکانیزاسیون کشاورزی بر حسب اسب بخار بر هکتار، تغییر یابد بنابراین اطلاعات مربوط به این مورد ارائه گردیده است. که با توجه به تلاش کارشناسان مکانیزاسیون، محققین و مروجین مربوطه، درصد تحقق بیش از میزان تعیین شده می باشد.

- آمار معاونت زراعت سازمان جهاد کشاورزی استان مربوط به درصد ضریب نفوذ بذر گواهی شده برای محصولات گندم و جو دیم و آبی به تفکیک در جدول فوق قید شده است. که با توجه به آمار ارائه شده همگی کمتر از میزان تعیین شده می باشند. برخی دلایل عبارتند از:

کاهش بارندگی حادث شده در سال زراعی ۱۴۰۳-۰۴، مشکلات موجود در عدم تحقق صحیح بیمه محصولات کشاورزی، قیمت پایین خرید تضمینی این محصولات توسط دولت، کاهش تولید بذور گواهی شده در استان در سال ۱۴۰۳-۰۴، عدم توجیه اقتصادی خرید بذور گواهی شده و ترجیح استفاده‌ی کشاورزان از بذور خودمصرفی در چنین شرایطی باشد.

جدول 3- درجه مکانیزاسیون و ضریب نفوذ بذر گواهی شده در برنامه و میزان تحقق آن در استان ایلام (۱۴۰۳-۰۴)

سال ۱۴۰۳-۰۴ (طبق برنامه)				سال ۱۴۰۳-۰۴ (محقق شده)			
تسطیح و یکپارچه سازی اراضی (هکتار)	ارتقاء ضریب مکانیزاسیون کشاورزی (اسب بخار بر هکتار)	ضریب نفوذ بذر گواهی شده (درصد)	تسطیح و یکپارچه سازی اراضی (هکتار)	درصد تحقق	ارتقاء ضریب مکانیزاسیون کشاورزی (اسب بخار بر هکتار)	درصد تحقق	درصد تحقق
۰	0.12	-	۰	۰	0.13	۱۰.۸	

ضریب نفوذ بذر گواهی شده (درصد)

محصول	سال ۱۴۰۳-۰۴ (طبق برنامه)	سال ۱۴۰۳-۰۴ (محقق شده)	درصد تحقق
گندم آبی	۹۵	۶۰	۶۳
گندم دیم	۴۰	۲۴	۶۰
جو آبی	۸۰	۵۸	۷۲
جو دیم	۱۵	۷	۴۷

جدول شماره ۶ بیانگر وضعیت احداث گلخانه و سطح اجرا شده گلخانه (هکتار) در برنامه ابلاغی الگوی کشت در استان ایلام در سال زراعی ۱۴۰۳-۰۴ و میزان تحقق آن در این سال می باشد. باتوجه به استعداد بالای استان ایلام در توسعه باغات و علاقه مندی مردم و لزوم تغییر الگوی کشت استان با شیب تند به این حوضه متأسفانه بدلائل زیر درصد تحقق برنامه پایین می باشد:

- مشکلات تامین آب، مشکلات موجود بر سر راه استفاده ۱۰۰ درصدی از سامانه گرمسیری
- عدم پیشرفت مجتمع های گلخانه ای به دلیل عدم تامین برق توسط اداره مربوطه در سالهای اخیر
- عدم پرداخت تسهیلات بانکی و یا محدودیت تسهیلات بانکی.
- طولانی بودن مراحل اخذ استعلامات از ادارات مربوطه و عدم همکاری ادارات مرتبط (با توجه به تاکید وزیر محترم بر توسعه گلخانه ها و اولویت توسعه گلخانه در برنامه های ششم توسعه و برنامه اقتصاد مقاومتی، متأسفانه رفع مشکلات برای توسعه گلخانه ها جزو اولویت دستگاههای مرتبط نمی باشد
- درصد بالای آورده شخصی برای متقاضیان (پایین بودن سطح اقتصادی متقاضیان در استان ایلام)
- عدم توانایی متقاضیان در تامین وثیقه های بانکی و بالا بودن هزینه ساخت سازه و خرید تجهیزات و تاسیسات

-عدم وجود شرکتهای سازنده در داخل استان و به تبع آن بالا رفتن هزینه های ساخت و عدم بیمه سازه گلخانه

-هزینه بالای نهاده ها (بذر، کود، سموم شیمیایی دفع آفات و بیماریها و علفهای هرز و...) با توجه به اینکه اکثر نهاده ها وارداتی و وابسته به نرخ ارز می باشد به همین دلیل هزینه تولید در گلخانه افزایش یافته است

-بالا بودن هزینه تامین انرژی (سوخت های فسیلی، گاز، برق و...) و عدم وجود سردخانه مناسب در داخل استان
-نبود شرکتهای تعاونی فعال در استان جهت رفع این مشکلات و تکمیل زنجیره تولید.

جدول 4- وضعیت احداث گلخانه و سطح اجرا شده گلخانه (هکتار) در برنامه و میزان تحقق آن در استان ایلام (سال زراعی ۱۴۰۳-۰۴)

شهرستان	سال پایه	هدف ۵ ساله	تحقیقی در سال ۱۴۰۳-۰۴	درصد تحقق
ایلام	0.23	12	2	5.96
ایوان	0.2	13	2	0
آبدانان	0.1	9	2	2.2
بدره	0	14	2	0
چوار	0	10	2	0
چرداول	0.54	20	4	13.3
سیروان	0	20	4	0
دره شهر	0.01	23	5	0
دهلران	0.25	15	3	29
مهران	5.3	15	3	0
ملکشاهی	0.3	10	2	0
هلیلان	7.2	11	2	0
جمع	14.13	172	33	۹۵

جدول شماره ۷ وضعیت میزان مصرف کودهای ازته، فسفره و پتاسه به تفکیک محصولات مندرج در برنامه الگوی کشت و میزان تحقق آن در استان ایلام در سال زراعی ۱۴۰۳-۰۴ را نشان می دهد. با توجه به تخصیص صورت گرفته، نحوه تجویز و مصرف کودهای ازته و فسفات در تمام محصولات دقیقاً مطابق با برنامه ابلاغی می باشد. مصرف کود پتاسه بجز در محصولات گندم دیم با ۵۰ درصد و جودیم، گلرنگ دیم و کاملینا دیم ۰ درصد بوده، در سایر محصولات منطبق با برنامه ی پیشنهادی می باشد.

- آنچه که در بررسی های میدانی به طور واضح میتوان بعنوان دلیل این عدم انطباق مطرح نمود، توزیع کودهای فسفات و پتاسه کم یا عرضه با قیمت بالا است که کشاورزان با توجه به هزینه بر بودن و قیمت پایین خرید تضمینی و نقصهای موجود در بیمه این محصولات تمایلی به خرید و استفاده این کودها نداشتند.

- در درجه اول عدم توزیع مناسب و به موقع کودهای مطرح شده و در درجه دوم عدم تمایل برخی کشاورزان به علت قیمت کودهای موجود و عدم تمکن مالی این کشاورزان می باشد. ارائه خدمات حمایتی بیشتر، تغییر قیمت خرید تضمینی متناسب با تورم موجود در کشور و نظارت سختگیرانه بر اجرای بیمه محصولات کشاورزی در این زمینه میتواند در کمک به اجرای بهتر و درصد تحقق بالاتر برنامه های الگوی کشت مفید واقع شود.

جدول ۷- وضعیت مصرف کودهای ازته، فسفره و پتاسه در برنامه و میزان تحقق آن در استان ایلام (۱۴۰۳-۰۴)

سال ۱۴۰۳-۰۴ (محقق شده)						سال ۱۴۰۳-۰۴ (طبق برنامه)			نوع محصول
درصد تحقق	کود پتاسه (کیلوگرم در هکتار)	درصد تحقق	کود فسفره (کیلوگرم در هکتار)	درصد تحقق	کود ازته (کیلوگرم در هکتار)	کود پتاسه (کیلوگرم در هکتار)	کود فسفره (کیلوگرم در هکتار)	کود ازته (کیلوگرم در هکتار)	
100	100	100	100	100	250	100	100	250	گندم آبی
50	25	100	50	100	150	50	50	150	گندم دیم
100	50	100	100	100	100	50	100	100	جو آبی
0	0	100	50	100	100	50	50	100	جو دیم
100	100	100	100	100	200	100	100	200	ذرت دانه ای
#DIV/0!	0	#DIV/0!	0	100	100	0	0	100	گوجه فرنگی (فضای باز)
#DIV/0!	0	#DIV/0!	0	100	100	0	0	100	سیب زمینی
#DIV/0!	0	#DIV/0!	0	100	100	0	0	100	پیاز
100	100	100	100	100	300	100	100	300	کلزا (آبی)
100	100	100	100	100	200	100	100	200	ذرت علوفه ای
0	0	100	50	100	100	50	50	100	گلرنگ دیم
100	100	100	100	100	300	100	100	300	کلزا آبی
100	100	100	100	100	250	100	100	250	سویا
0	0	100	50	100	100	50	50	100	کاملینا (دیم)
100	100	100	100	100	350	100	100	350	چغندر قند پاییزه
100	100	100	100	100	350	100	100	350	چغندر قند بهاره

برنامه‌های آموزشی و ترویجی اجرا شده در استان ایلام

جدول شماره ۹، فعالیت‌های رسانه‌ای جمعی و فردی را در زمینه الگوی کشت نشان می‌دهد که علیرغم تأمین بموقع و کافی اعتبارات مورد نیاز با تلاش و پیگیری همکاران ترویج بطور کامل تحقق یافته است. افزایش اعتبار در این زمینه موجب بهبود عملکرد خواهد شد.

جدول شماره ۹- فعالیت‌های رسانه‌ای جمعی و انفرادی

عنوان فعالیت (تعداد)	طبق برنامه ۱۴۰۳-۰۴	تحقیق سال ۱۴۰۳-۰۴	درصد تحقق
مزارع نوآوری	3	3	100
سایت‌های ترویجی	30	30	100
کانون‌های یادگیری	53	53	100
کانون‌های جوانان روستایی و عشایری	7	7	100
مزارع الگویی	44	44	100
رویدادها جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها	10	10	100

جدول شماره ۱۰ - اطلاعات مربوط به سازه‌های ترویجی مرتبط به الگوی کشت را نشان می‌دهد که علیرغم مشکلات مالی موجود، بطور کامل محقق شده است. افزایش اعتبار در این زمینه موجب بهبود عملکرد خواهد شد.

عنوان فعالیت	طبق برنامه ۱۴۰۳-۰۴	تحقیق سال ۱۴۰۳-۰۴	درصد تحقق
برنامه تلویزیونی	5	5	100
شبکه برکت استان	۸	۸	100
برنامه رادیویی	2	2	100
کلیپ	۲	۲	100
پادکست	۱	۱	100
پوستر ترویجی	3	3	100
پیامک	14	14	100

جدول ۱۱- فعالیت‌های آموزشی- ترویجی موضوعی و محصولی را نشان می‌دهد که بطور کامل تحقق یافته است و قطعاً بهبود تخصیص هزینه اجرایی منجر به نتایج بهتر خواهد شد.

جدول ۱۱- فعالیت‌های آموزشی- ترویجی موضوعی و محصولی

عنوان فعالیت (تعداد)	طبق برنامه ۱۴۰۳-۰۴	تحقیق سال ۱۴۰۳-۰۴	درصد تحقق
دوره های مهارت آموزی بهبود و ارتقای مهارت فنی	12	12	100
روزهای مزرعه	181	181	100
روز انتقال یافته های تحقیقاتی	32	32	100
هفته انتقال یافته های تحقیقاتی	5	5	100
دوره های ترویجی	380	380	100
کارگاه ترویجی	380	380	100
بازدیدهای ترویجی	380	380	100
ارتباطات انفرادی و چهره به چهره	99750	99750	100

مسائل و مشکلات اجرای برنامه‌ی الگوی کشت در استان ایلام

- ۱-عدم هماهنگی اجرای برنامه‌های توسعه و اجرای سیستمهای نوین آبیاری با برنامه ملی الگوی کشت
- ۲-عدم سیاست تشویقی در راستای توسعه سطح الگوی کشت
- ۳-عدم هماهنگی عملکرد کارخانجات قند اهداف برنامه ملی الگوی کشت
- ۴-توزیع نامناسب نهاده ها در بین محصولات زراعی از نظر زمان و هزینه
- ۵-عدم تطابق قیمت خرید تضمینی محصولات زراعی با تورم موجود در کشور
- ۶- توزیع نامناسب نهاده ها از نظر زمان و میزان در اکثر محصولات زراعی
- ۷-عدم توجه به منابع آبی استان و آمار بلند مدت هواشناسی یکی دیگر از معایب موجود در برنامه الگوی کشت ابلاغی به استان می باشد. به نحوی که در این طرح سطح دیمزارها بدون توجه به کاهش نزولات در منطقه بیشتر از پتانسیل موجود در نظر گرفته شده است. که باعث افزایش هزینه تولید و تحمیل زیان به کشاورزان میشود.
- ۸-تحقق سطح کشت مورد نظر برای چغندر بصورت پاییزه در سالهای آتی بعلت عدم وجود کارخانجات قند در استان منوط به انعقاد قرارداد با کارخانه های قند استان های همجوار می باشد و در نهایت احداث کارخانه قند در استان ایلام از اهم موارد می باشد
- ۹-یکی از مشکلات اساسی در راستای اجرای الگوی کشت در استان ایلام، مربوط به محصول برنج می باشد. با توجه به اینکه قدمت کشت این محصول در استان ایلام بیش از ۲۰۰ سال می باشد، علاوه بر این توجه به مسایل فرهنگی و اقتصادی حاکم بر جامعه، کشاورزان استان با عنایت به ضعف بنیه مالی و معیشتی و خرده مالکی بهره برداران نیز بسیار ضروری است که در صورت عدم اهتمام به آن منجر به پیدایش مشکلات اقتصادی و افزایش نارضایتی اجتماعی خواهد شد. لذا افزایش سطح زیر کشت برنج خواسته ی کشاورزان است.

توصیه های فنی ارائه شده

- هماهنگی با کارخانجات قند و شکر در خصوص رعایت اخذ قرارداد با چغندرکاران
- متناسب سازی توزیع نهاده به موقع به زارعین در فصل کشت
- اعلام قیمت تضمینی خرید محصولات کشاورزی بطور قطعی چند ماه قبل از سال زراعی جهت تصمیم گیری صحیح کشاورزان
- با وجود کارخانجات تولید خیار شور با صادرات جهانی و نقش آنها در تداوم چرخه تولید و اشتغال زایی، بازنگری در سطح کاشت خیار برای این استان ضروری می باشد
- در صورت تاکید بر افزایش سطح زیر کشت چغندر قند در استان، نیاز مبرم به احداث کارخانه قند در سطح استان احساس می شود
- با توجه به طرح انتقال آب سامانه گرمسیری و افزایش بیش از ۱۷۰۰۰ هکتار به سطح اراضی آبی استان و از طرفی با توجه به قرار گرفتن استان ایلام در مرز با کشور عراق بخش مهمی از منابع آبی استان از دسترس خارج و به کشور عراق منتقل می گردد که لازم است در سیاست گذاری کلان بخش کشاورزی مورد توجه قرار گیرد
- با توجه به مرزی بودن این استان و عدم کمبود منابع آبی، افزایش سطح زیر کشت صیفی جات و هندوانه الزامی می باشد چون در غیر این صورت هم هدرروی منابع آبی را داریم هم این امر موجب تحمیل خسارت مالی فراوان به کشاورزان منطقه میشود .
- با استناد به نظر ریاست واحد مکانیزاسیون کارشناس مکانیزاسیون سازمان جهاد کشاورزی استان، همانطور که در گزارش الگوی کشت سال قبل هم ارائه گردید، با توجه به اینکه مرکز توسعه مکانیزاسیون کشاورزی، شاخص ضریب مکانیزاسیون کشاورزی را به عنوان هدف و برنامه اعلام می نماید بنابراین شاخصی که به عنوان برنامه بوده و میزان تحقق آن بررسی می گردد میزان ارتقا ضریب مکانیزاسیون کشاورزی می باشد. ضمناً اگر قرار است درجه مکانیزاسیون به عنوان ارزیابی الگوی کشت مد نظر قرار گیرد بایستی مطابق عملیات های مختلف کشاورزی: درجه مکانیزاسیون خاکورزی، درجه مکانیزاسیون کاشت، درجه مکانیزاسیون داشت، درجه مکانیزاسیون برداشت به تفکیک در جدول درج گردد. همچنین یک میزان حداقلی (واحد : درصد) برای درجه مکانیزاسیون کشاورزی به عنوان ارزیابی الگوی کشت به عنوان برنامه جهت اجرا ابلاغ گردد. آیتم درجه مکانیزاسیون کشاورزی باید به ارتقاء ضریب مکانیزاسیون کشاورزی بر حسب اسب بخار بر هکتار، تغییر یابد بنابراین اطلاعات مربوط به این مورد ارائه گردیده است. که با توجه به تلاش کارشناسان مکانیزاسیون، محققین و مروجین مربوطه، درصد تحقق بیش از میزان تعیین شده می باشد.
- با توجه به مرزی بودن استان ایلام در چند موقعیت جغرافیایی و فراهم بودن مواد اولیه و استعداد ذاتی در برخی حوضه های مختلف از جمله مراتع و منابع آبی در دسترس و مناسب توسعه واحدهای تولیدی و توجه به رنجیره های تولید مرتبط با گیاهان محصولات زراعی، باغی، گیاهان دارویی، دام و طیور و شیلات علاوه بر تامین نیاز داخل، حجم بالای صادرات نیز محقق خواهد شد.
- با توجه به نبود مطالعات پایه ای و کارشناسی شده مورد تایید مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان در زمینه استعدادیابی اصولی و منطبق با وضعیت جغرافیایی، اقلیم، منابع طبیعی و از همه مهمتر جای خالی مطالعات بخش

اقتصادی و اجتماعی این مرکز در حیطه بررسی وضعیت اقتصاد کشاورزان، دامداران و سایر افراد دخیل در اجرای عملی برنامه‌ی مهم و ملی الگوی کشت در این استان، لزوم انجام مطالعه دقیق و مقدماتی و اجرای پروژه‌های تحقیقاتی در برخی حوضه‌ها از جمله باغبانی، شیلات و گیاهان دارویی کاملاً مشهود می‌باشد.

- در همین راستا پیشنهاد می‌شود با ورود موسسات تحقیقاتی مادر مرتبط با موارد مذکور تعریف و تخصیص چندین فقره پروژه تحقیقاتی و درنهایت تعیین مناطق، سطح کشت و موارد مربوطه با تایید مرکز تحقیقات در حوضه زراعت (تعیین نقاط مستعد توسعه کشت گیاهان علوفه‌ای کم آب‌بر مانند خلر، ماشک، نخود علوفه‌ای و دانه‌های روغنی و در تاییدکننده نهایی برنامه تکمیل زنجیره تولید مربوط به هر محصول)، حوضه باغبانی (بررسی سازگاری ارقام محصولاتی مانند خرما، زیتون، مرکبات، پسته، انجیر خشک‌باری و تاییدکننده نهایی برنامه تکمیل زنجیره تولید از تهیه نهال، تغذیه، مبارزه با آفات و بیماری گرفته تا مدیریت صنایع برداشت، فرآوری، بسته‌بندی، بازاریابی، فروش. صادرات)، حوضه دام و طیور (تخصیص طرح‌های تحقیقاتی و ترویجی مربوط به توصیه و توسعه گونه‌های سازگار و دارای سطح بالای فراورده‌های تولیدی و تاییدکننده نهایی برنامه تکمیل اجزای مهم زنجیره تولید از جمله ساماندهی و ایجاد واحدهای تولیدی یا ارائه دهنده مواد اولیه، واحدهای پرورش دهنده، واحدهای خدماتی تغذیه و درمان، واحد ذبح، بسته‌بندی و برندینگ، سردخانه فعال، واحدهای بازاریاب و واحد فروش و صادرات)

- از آنجا که برنامه ملی الگوی کشت باید در راستای تحقق کشاورزی دقیق، تولید بابرنامه انواع محصولات کشاورزی و دامی در نقاط مستعد و با حداقل هزینه، کاهش ضایعات کشاورزی، ممانعت از هدرروی منابع و رسیدن به هدف اصلی بهبود وضعیت اقتصادی تولیدکنندگان باشد، لذا با برنامه‌ریزی دقیق و در نظر گرفتن تمام جوانب و اجزای تولید از ابتدا و با تمرکز بر حفظ ثبات بازار داخلی و توسعه سهم صادرات بویژه در استانهای مرزی می‌تواند منشأ تحولات خیره‌کننده‌ای باشد.

- با دلایل ذیل و با توجه به ضعف بودن وضعیت اقتصادی و معیشت اکثریت اقشار مردم استان ایلام بویژه کشاورزان و دامداران این استان، اجرای برنامه الگوی کشت به شیوه فعلی موجب موفقیت چندانی نخواهد شد: نابسامانی بازار ارز، تورم فرسایشی موجود، تحمیل اکثر هزینه‌های تولید بر افراد تولیدکننده، ضعف عملکردی در زمینه اعطای تسهیلات یا وجود تسهیلات قطره‌چکانی و گاه‌ها با سود بانکی فراوان، عدم توجه به وضعیت معیشتی کشاورزان بویژه در استان ایلام (بنحوی که کشاورز مجبور به پرداخت اجباری هزینه بیمه در ابتدای کاشت یا در زمان واریز وجه حاصل از فروش محصول می‌باشد درحالی‌که دولت پرداختهای خود را بصورت پراکنده و نامنظم ارائه می‌دهد و به نظر می‌رسد برای پرداخت خسارت یا وجه خرید تضمینی محصولات کشاورزان، منبع مالی از پیش تعیین شده و مطمئنی ندارد)، اجرای برنامه کارشناسی نشده و ضعیف طرح خرید تضمینی محصولات کشاورزی (نبود این تضمین در حوضه دام و طیور و همچنین شیلات). لذا اجرای این برنامه و نتایج حاصل از آن منطبق با چشم‌انداز مورد نظر نخواهد بود.

- با توجه به وارد شدن شیلات در برنامه الگوی کشت ملی سال ۱۴۰۵، پیشنهاد جذب اعضای هیات علمی و تشکیل بخش تحقیقات شیلات مرکز تحقیقات کشاورزی استان در راستای مطالعه دقیق و بررسی سازگاری گونه‌های مورد نظر از ماهی و میگو و سایر گونه‌های دریایی در اجرای صحیح برنامه‌ی الگوی کشت بسیار تاثیر گذار خواهد بود

- با توجه به ضعف بنیه مالی تولید کنندگان استان ایلام، عملکرد ضعیف تعاونی‌ها و تشکل‌های کشاورزی و همچنین نبود زنجیره تولید در استان، تأکید دبیرخانه تدوین برنامه الگوی کشت بر لزوم تشکیل دوره‌های آموزشی برای بهره‌برداران، مدیران اتحادیه‌ها، تشکل‌ها و اداره کل تعاون استان توسط واحد آموزش بهره‌برداران و مشاغل کشاورزی مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی ایلام بعنوان تنها منبع معتبر در استان بسیار تأثیرگذار خواهد بود.

جمع بندی و نتیجه گیری:

به منظور جمع‌بندی و تعیین میزان دستیابی به اهداف اصلی برنامه الگوی کشت در شاخص سطح زیر کشت، از شاخص ضریب تحقق استفاده گردید (جدول ۱۳). بطوریکه در صورت تحقق سطح ابلاغی بین ۹۰-۱۱۰ درصد ضریب تحقق یک و... در انتها در صورت تحقق کمتر از ۵۰ درصد سطح ابلاغی، ضریب تحقق ۰/۲ تعلق می‌گیرد. بر این اساس میزان تحقق برنامه در خصوص سطح زیر کشت محصولات مهم ۹۲٪ (میانگین وزنی) بود. همچنین میزان تحقق برنامه در خصوص عملکرد محصولات ۸۲ و تولید ۹۵٪ بوده است. میانگین درصد تحقق شاخص‌ها در این استان با افزایش چشمگیری نسبت به سال گذشته بیش از ۸۵ درصد بود (جدول ۱۴). لذا در مجموع اجرای برنامه در استان ایلام با اهداف برنامه الگوی کشت ابلاغی در حد قابل قبول ارزیابی می‌شود. لازمه تحقق کامل اجرای الگوی کشت ملی، بسترسازی فرهنگی و پذیرش موضوع از طرف کشاورزان، هماهنگی و همسویی کلیه دستگاه‌های اجرایی مرتبط و توجه ویژه نهادهای حاکمیتی و مجلس شورای اسلامی می‌باشد.

جدول ۱۳- ضریب تحقق برنامه برای درصدهای مختلف

ضریب تحقق	درصد تا	درصد از
۱	۱۱۰	۹۰
۰/۸	۱۲۰	۸۰
۰/۶	۱۳۰	۷۰
۰/۴	۱۵۰	۵۰
۰/۲	۱۵۰≤	≤۵۰

جدول ۸- درصد تحقق واقعی شاخص‌های مختلف در برنامه ابلاغی در استان ایلام (۱۴۰۳-۰۴)

شاخص	درصد تحقق واقعی برنامه ابلاغی (٪) سال ۱۴۰۳-۰۴
سطح زیر کشت	۹۲
عملکرد محصولات	۹۳
تولید	۸۸
اجرای سیستم‌های آبیاری نوین	

۱۰۰	درجه مکانیزاسیون کشاورزی
۷۱	ضریب نفوذ بذر گواهی شده
۹۵	احداث گلخانه
۱۰۰	کود از ته*
۱۰۰	کود فسفره*
۱۰۰	کود پتاسه*
۱۰۰	فعالیت های رسانه ای جمعی و انفرادی
۱۰۰	سازه های ترویجی
۱۰۰	فعالیت های آموزشی - ترویجی
۹۲	میانگین درصد تحقق شاخص ها

Monitoring report on the implementation of the program of the national agricultural cropping pattern in Ilam province (2024-2025)

Abstract

The purpose of monitoring the cropping pattern program is to monitor, evaluate, modify, and update the anticipated expectations and the results obtained, and to provide feedback to the program's developers and implementers in order to address its strengths and weaknesses, as well as continuously monitor the proper implementation of the program in line with the determined approaches. In order to summarize and determine the extent to which the main objectives of the cropping pattern program in Ilam province were achieved during the 1403-1404 crop year, the realization coefficient index was used. So that if each of the announced programs is realized between 90 and 110 percent, the realization coefficient is 1, if 80 to 120 percent of the announced program is realized, the realization coefficient is 0.8, if 70 to 130 percent of the announced program is realized, the realization coefficient is 0.6, and if less than 30 percent of the announced program is realized, the realization coefficient is 0.2. The realization rate of the program in Ilam province was 92 percent in terms of the area under cultivation of crops, 93 percent in terms of the yield of crops, and 89 percent in terms of production. The overall realization rate of the program was eight percent higher than last year and 92 percent. According to the results, the cultivation pattern has a higher average production. According to the research findings, in order to achieve the goals of the rapeseed self-sufficiency project, it is necessary to take measures simultaneously inside and around the farm. Promoting and developing training focused on land suitability, bed preparation, planting date, weeds, pests, nutrition, harvesting and shedding methods on the one hand and providing water resources, appropriate seeds, basic fertilizers, accuracy in scheduling contracts, timely announcement and determination of guaranteed prices in line with the country's inflation, improving the conditions of the raw materials needed by farmers, and determining the minimum economic area for combine harvester activity on the other hand are essential to increase rapeseed production in the country. It is necessary that the outcome of these activities sustainably improve the profitability of rapeseed cultivation compared to competing crops so that the national goals related to oilseeds are realized within the framework of the Food Security Document and the Seventh Development Plan.

Keywords: Cropping pattern, food security, resource sustainability.

Ministry of Hahad-e-Agriculture
Agricultural Research, Education and Promotion Organization

**Monitoring report on the implementation of the program of the national
agricultural cropping pattern in Ilam province (2024-2025)**

Preparing and editing:

Alireza Nikoei, Zeinab Sabzi, Abbas Pourmeidani and Alireza Tavakoli

2026